

LITERATURA KONPARATUA ETA IKASKETA KULTURALAK: IKUSPEGI ETA GURUTZAGUNEAK, KULTUR ANIZTASUNEAN

Atenea Isabel González

Doktorandoa literaturaren teorian eta literatura konparatuan

Universitat Autònoma de Barcelona

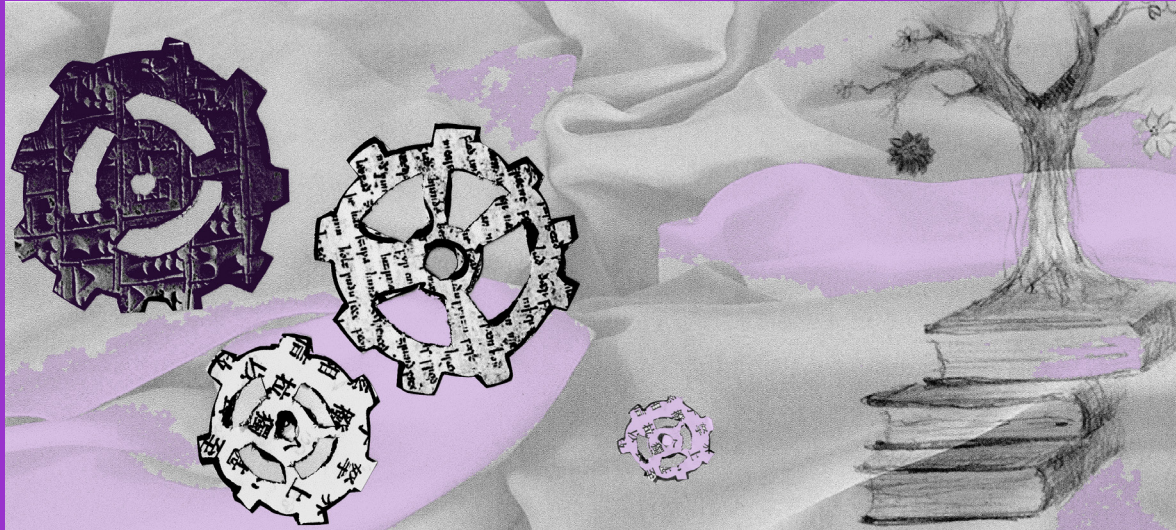
Aipatzeko gomendioa || GONZÁLEZ, Atenea Isabel (2010): "Literatura konparatua eta ikasketa kulturalak: ikuspegi eta gurutzaguneak, kultur aniztasunean zehar" [artikulua linean], *452°F. Literaturaren teoria eta literatura konparatua aldizkaria*, 3, 29-52, [Kontsulta data: dd/mm/aa], < <http://www.452f.com/index.php/eu/atenea-isabel-gonzalez.html> >.

Ilustrazioa || Raquel Pardo.

Itzulpena || Roberto Serrano

Artikulua || Jasota: 2010/03/31 | Komite zientifikoak onartuta: 2010/05/07 | Argitaratuta: 2010/07

Lizentzia || 3.0 de Creative Commons lizentzia Aitortu - ez merkataritzarako - lan eratorririk gabe.

Laburpena || Lan honek literatura konparatuaren eta honek ikasketa kulturalekin duen harremanen inguruko zenbait hausnarketa proposatzen du, batez ere harreman horietan literaturak betetzen duen lekua zehazte aldera. Zehar-lerroak eta kultur aniztasunaren garrantziari heltzen dio, erabiltzen diren baliabideak edo lerroak aztertzeko, bai literatura azterketan, bai kultur praktika arruntean, orokorrean. Honez gain, aintzat hartzen ditu gizartean historikoki dauden kezka eta konpromisoa, fokatze eta ikerketa emankorrak lortzearen. Era berean, testuingurua osatzeko helburuak eta diskurtso desberdinen arteko harreman eta osatzeak zalantzan jarriz, jarrera desberdinen arteko elkarrizketa bereizgarria burutzen du.

Gako-hitzak || Literatura konparatua | Kultur aniztasuna | Zehar-lerroak | Ikasketa kulturalak | kultura.

Abstract || This paper proposes a series of reflections on comparative literature and its relationship with cultural studies with a particular interest in the place of literature among these relations. It addresses the importance of interdisciplinarity and multiculturalism to reevaluate the perspectives or tools used to address both literary analysis and cultural practices in general. It also reflects on a socio-historical concern and commitment to achieve a productive approach. By means of a general consideration of the aims of contextualizing and of the relationships and complementation between discourses, a contrasting dialogue between different positions takes place.

Key-words || comparative literature | multiculturalism | interdisciplinarity | cultural studies | culture.

«La disciplina es un principio de control de la producción del discurso. Ella le fija sus límites por el juego de una identidad que tiene la forma de una reactualización permanente de las reglas».

Michel Foucault
*El orden del discurso*¹

OHARRAK

1 | FOUCAULT, M. (2008): *El orden del discurso*, Barcelona: Tusquets, 38.

0. Sarrera

The Location of Culture lanean, Homi Bhabhak gathering hitzaren perspektiba pertsonal argigarria burutzen du, topagune moduko zerbait, bertan horizonte, irudikapen eta itxuraketa desberdinak biltzen dira, eta, nolabait, lan honen proposamen orokorrari eragin zion, lana zehaztu zuen:

I have lived that moment of the scattering of the people that in other times and other places, in the nations of others, becomes a time of gathering. Gatherings of exiles and *émigrés* and refugees; gathering on the edge of «foreign» cultures; gathering at the frontiers; gatherings in the ghettos or cafés of city centres; gathering in the half-life, half-light of foreign tongues, or in the uncanny fluency of another's language; gathering the signs of approval and acceptance, degrees, discourses, disciplines; gathering the memories of underdevelopment, of other worlds lived retroactively; gathering the past in a ritual of revival; gathering the present. Also the gathering of people in the diaspora: indentured, migrant, interned; the gathering of incriminatory statistics, educational performance, legal statues, immigration status (199-200).

Esanahiak, ideiak, mugak biltzen dituen inbentario honek literatura konparatuaren ikerketa eta proiektuari buruzko nire aburu pertsonalari eragiten dio, inguratzen du eta, nolabait, biltzen du.

Era berean, lan hau jadanik aipaturiko literatura konparatua eta ikasketa kulturalen arteko harremanei buruzko hausnarketa multzo batetik sortzen da; batez ere harreman hauetan literaturari dagokion lekua zehazteko interes bereziagatik.

Hasiko gara, lehenbizi, horizonte orokorraren ikerketa batetik, bertan literatura konparatuak, beste diziplina eta orientabideen laguntzaz, literatur iruzkina eta interpretazioa aberastu ahal duelarik, baita zenbait praktika kultural ere. Beraz, nire proposamena zera da, lehenbizi literatura konparatua eta ikasketa kulturalen arteko harremanetik, bereziki, hastea, beste diziplinekiko harremanak (diziplinartekotasuna) kontuan hartuz, kultur aniztasunaren ekarpena eta garrantzia nabarmenduz eta berrikusiz, ikerketaren helburuei, behin ezagaturik, heltzen dioten lanabes eta ikuspuntuak baloratze aldera.

Beste aldetik, aurrekoari heldu nahi diot, prozesu eta kultur praktikak ikertzeko azterketa eta eztabaidetan existitzen den kezka eta konpromiso historiko, soziala eta politikoaren presentzia ahaztu gabe; honekin ikerketa emankorrakoa eta objektiboakoa emango digun fokatzeko bat lortzearren. Hemen kultur aniztasunaren kontzeptua baloratzearen garrantzia sartzen da, testuinguruan kokatzeko helburuak zalantzan jartze orokorra, harreman posibleak eta beste diskurtsoekin osatzeko aukera. Honetarako, nahitaezkoak dira, ikerketaren helburuaz gain, praktika hauei heltzeko edo “irakurtzeko” modu eta lanabesak.

Nire ustez nahitaezkoa da, beraz, literatur ikerketa modua birplanteatzea (“irakurtzeko modua”), literatura konparatuak duen lekuaz kezkatuta dauden zenbait kritikarik egindako proposamen desberdinak komentatuz eta praktikan jarritz, bai hau ikertzen den departamentuetan, bai testuinguru kultural zabalago batean. Honetarako, alde batetik, Itamar Even-Zohar, Edward Said, Stuart Hallek egin zuten kulturaren inguruko hausnarketatik hasiko naiz; era berean, Gayatri Chakravorty Spivak, Jonathan Culler, Mieke Balek egindako literatura konparatuari eta ikasketa kulturei buruzko proposamena, baita ere Ella Shohat eta Robert Stamek luzatu zuten proposamen baliagarria, kultur aniztasunaren lekua eta ikuspuntua dela eta, izango ditut kontuan.

1. Literatura konparatuaren lekua

«Comparative Literature must always cross borders.
And crossing borders, as Derrida never ceases reminding us via Kant,
is a problematic affair».

Gayatri Chakravorty Spivak²

Literatura konparatuaren inguruan, azken urteotan, eztabaida teoriko jarraia eta amaigabea sortu da. Egungo egoeraz kezkatuta, hainbatetan aipatzen den “Krisia”, etengabe bere ikerketa gaia zalantzan jarritz, bere metodoak kolokan jarritz bizi da. Era berean, eztabaida gehienek, lan edo testu zehatz batean zentratu beharrean, pentsamendu korranteetara jotzen dute, Charles Bernheimerrek «the anxiety of comparison» izendatu zuena erakusten bide dute eta.

1958an René Wellek-ek esan zuen: «Ha de abandonarse la delimitación artificial entre la literatura “comparada” y la “general”» (1998: 84), modu honetan diziplinak birplanteatzeko deia egin zuen, literatura konparatuaren ekarpena literatur ikerketa orokorrean eta filologietan sar zedin.

OHARRAK

2 | SPIVAK, G. (2003): *Death of a Discipline*, New York: Columbia University Press, 16.

Literatura konparatuak, Antonio Monegalek, Even-Zohar-en iritziarekin bat eginez, seinalatzen zuen bezala, laguntza ematen digu honetanxe:

ver la literatura como un fenómeno no limitado por las fronteras de las naciones o de las lenguas, ni siquiera por la división entre las artes o la distinción entre lo elevado y lo popular. Cada texto literario que se escribe o que se lee participa en un diálogo inagotable con otros textos, con otras modalidades de discurso, con otras esferas de la cultura, de la sociedad y de la experiencia humana (1999: 8).

Azalpen honetan funtsezkoa gertatzen da, besteren artean, idazten den lekutik, hartzaile(ar)en ikuspuntutik eta testuingurutik ikerketa berrartzea, muga nazionalak edo hizkuntzak ezarritakoak ezabatuta. Gainera, hauxe baita praktika hauen garrantzia, kulturari ematen dion ekarpena, orokorrean gizartearekiko harremana aintzat hartzeko beharra ekartzen du.

Spivaken ustez, berriz, literatura konparatu tradizionalaren proposamenik hoberenetariko bat berreskuratu beharra dago: idazlana hizkuntza originalean irakurtzeko aukera, “muga nazional” zaharren barruan ematen diren hizkuntzak ere aintzat hartuz; era berean, literatura guztiak zehaztasun linguistikoz eta ulermen historikoz ikertu behar dira, egun zalantzarik gabe funtsezkoa baita hau (5-9).

Alabaina, azken hau ezinezko gertatzen da interesatzen zaigun ikerketa gaiari hurbiltzeko aukera desberdinak kontuan izan gabe, diziplinartekotasunaren laguntzaz, ikasketa kulturalen bidez, kultur aniztasunaren bidez, eurozentrismoarekiko kritikaz, besteak beste.

Zentzu honetan, beraz, hauxe da interesatzen zaidana: Even-Zoharrek orokorrean literaturaz duen ikuspenari hurbilduko zaion jarrera, egile honentzat hauxe baita, «actividades textuales» (1994: 361); «una red, un complejo de actividades» (1999: 29), «la totalidad de las actividades involucradas en su producción, distribución, repetición y valoración», literaturaz aritzean parte hartzen duten jarrerak eta azterketa kritiko, sozial eta politikoak kontuan hartuz. Ikuspegi honek zuzenean lotzen du literatura testuinguruarekin, honela isolamendua saihestuz.

Nabarmendu behar da, gainera, literatura badela era berean «una institución social muy poderosa e importante, uno de los instrumentos más básicos de la mayoría de las sociedades humanas, para ordenar y manejar su repertorio de organización de vida, es decir, su cultura» (Even-Zohar, 1999: 33), kontzeptu honi beranduago emango diogu merezi duen arreta.

Azalpen honekin jarraituz, uste dut zehatza eta egokia dela lehenbizi Ikasketa kulturalak deritzen zenbaiten ekarpenak aipatzea eta beste baliabide eta diziplinekin dituzten adostasunak azaltzea.

2. Ikasketa kulturalak?

Ikasketa kulturek bere garaian jaso zituzten kritika anitzak, jakina denez, azterketa zehatz honetan laburbil daitezke bi ezaugarri funtsezkoetan, Spivak-ek *Death of a Discipline* lanean argi eta garbi adierazten duen moduan: haien apatia politikoa eta haien elebakartasuna.

Ikasketa kulturalak definitzen dituen “irekitasuna”, diziplina ez izatea, definizio edo metodologia zehatza ez izatea, haien barruan fokatzeko zein ikerketa desberdinak sartu ahal izatea, edo Spivak-ek dioen moduan, *close reading* delakoan nahiko trebatuta ez egotea, honela nartzisista, presentista eta elebakarra gertatzen delarik (19-20), honek guztiak nolabaiteko destaina ekarri du, baita jarrera kritiko askotatik zenbait eraso ere.

Eduardo Grüner-ek, Fredric Jameson eta Slavoj Žižekekin batera, hasiera batean ikasketa kulturek izan zuten konpromiso politikoa eza azpimarratzen du:

los logros originales –que es imprescindible rescatar y revalor– de los «Estudios Culturales» han venido precipitándose en los últimos años, como decíamos, en el abismo de una cierta (no decimos que necesariamente consciente) complicidad con lo peor de las teorizaciones *post* (modernas/estructuralistas/marxistas). Ello es explicable, en buena medida, por el progresivo ensanchamiento de la brecha entre la producción intelectual y el compromiso político (aunque fuera también él meramente «intelectual») que es el producto de la derrota de los movimientos post-Mayo del '68, y la consiguiente sumisión a formas relativamente inéditas de fetichización mercantil producidas por el capitalismo tardío [...] Pero no basta tampoco apelar ritualmente a una necesaria «renovación» de aquellos instrumentos si no se está dispuesto a discriminar críticamente la paja del trigo (28-29).

Ikasketa kulturaletatik lanabes eta orientabide nagusiak berreskuratu behar baditugu ere, uste dut nahitaezkoa dela praktika kultural anitzen azterketak edo kritikak dituen beharrak birplanteatzea. Haietako batek aipaturiko konpromiso politikoa hori berraztertzea behar dela suposatzen du, konpromiso horrek jatorrian ikasketa kulturalak estaltzen zituen eta Birminghamen jaio zen, Stuart Hall, Raymond Williams, E. P. Thompson eta besterekin.

Beste aldetik, adibidez, diziplinartekotasunari ematen zitzaion garrantzia berreskura daiteke, eta diziplina desberdinetako zenbait metodologia maileguan hartu, nolabait esatearren, eta zenbait ikerketatan modu kritiko eta emankorrean berrerabili; esaterako, literatur teoria eta psikologiako teoriaren lanabes analitikoek, kultur praktikari buruzko zenbait jardunalditan argitu eta aberastu ahal dute.

Era berean, egungo proposamenetan kontuan izan behar dugun aspektu bat nabarmentzen da: duela zenbait urte sortu zen, kanonaren nozioak deszentralizatzearen garrantzia, hau da, mendebaldeko literatura eta goi mailako kultura, literaturaren paradigma nagusia bezala, zalantzan jartzea. Beste alde batetik, Michael Riffaterren aburuz, kanona testuaren proiektzio kulturala da, jokabide sozial bati lotua, horregatik ikasketa kulturalen esparru bakarra izan behar du (71); Haun Saussyren ustean, benetako konparatista bat lehenbizi kanonean trebatu behar da, eta hizkuntza batean edo zenbaitetan, benetako konparatista izatera heldu nahi badu (11).

Armand Mattelartek eta Érik Neveuk, bestalde, zera nabarmentzen dute, ikasketa kulturalak ez direla, bereziki, diziplinatzat hartzen, dauden espezializazio kopuru erraldoiaren ordainean, espezializazio hauek gainera, ez dira beti emankorrak eta errefraktarioak; alabaina, sarritan aipatzen den zuzentasun edo seriotasun eza ere zalantzan jartzen dute.

los partidarios más radicales de estas investigaciones reivindicarán el estatuto de una «antidisciplina». El término señala el rechazo de los fraccionamientos disciplinares y de las especializaciones, la voluntad de combinar las aportaciones y los cuestionamientos resultantes de conocimientos híbridos, la convicción de que la mayoría de los retos del mundo contemporáneo ganan al ser cuestionados a través del prisma de lo cultural. La iniciativa tiene el mérito de alterar los efectos de encerramiento ligados a la hiperespecialización. Sin embargo, plantea algunos interrogantes. La palabra disciplina también significa seriedad, control, respeto de las reglas. ¿Cómo recusar las disciplinas –en su acepción de especialidades– sin liberarse simultáneamente de la disciplina –en su acepción de rigor en el trabajo y en los métodos– que puede ser su cara positiva? (16-17).

Funtsezkoa da ikasketa kulturalak, testuinguru konkretu batean jaio izanak (Ingalaterran, 1960ko hamarkadan) sortu diren baino beste testuinguru eta errealtateak aztertzeko gai diren ala ez zehaztea. Sarritan aipatu den adibide bat jartzearen, beste gauza oso desberdina da Estatu Batuetako ikasketa kulturalen errealtatea, Cullerrek dioenez:

In Britain, where the national cultural identity was linked to monuments of high culture –Shakespeare and the tradition of English literature, for example– the very fact of studying popular culture was an act of resistance, in a way that it isn't in the United States, where national identity has often been defined *against* high culture,

berez goi mailako kulturak ez du parterik hartzen Estatu Batuetako nortasun nazionalaren definizioan (1999: 337- 338).

Hegoamerika, Afrika zein Asiako testuinguru batetik literatur edo kultur praktiken azterketa-perspektiba planteatzeko aukerak badakar, lehen begiradan, galdera multzo bat, alde batetik zirriborrotsua da, goi mailako / behe mailako bikote manikeistari arreta ematen zaio alferrik, edo arreta berezia ematen zaio kultura herrikoari edo masa kulturari³. Beste hitzetan, zehaztu behar da, orokorrean, zein argudio eta lanabes erabil daitezke testuinguru desberdinetan sartzeko, ikuspegi ahalik eta objektiboenaz, testuinguru desberdinetan irizpide berdinak aplikatzea ezinezko gertatzen da eta. Grünerrek, berriz, beharrezkoa dela uste du

sortear los peligros del «exotismo» en que suelen caer los Estudios Culturales anglosajones, para quienes lo latinoamericano, lo asiático o lo africano [...] constituye una especie de *reserva textual* para una Historia que en el «primer mundo» habría llegado a su «fin» (58),

problematika hau kolonialismo osteko teoriari dagokio, bere ustez, eta ñabardura desberdinak bilatzeko berrartu eta birplanteatu behar da.

Proposamen honetan aztertu nahi dudak hausnarketa nagusia zera da, zenbait praktika kulturaletan aplikatzen diren diskurtso teoriko desberdinen erabilpenak ematen dituen, ala ez, etekinak. Cullerren ustez:

the question becomes not one of the general relationships of cultural studies to theory but, rather, a question of the benefits and virtues of various theoretical discourses for the study of particular cultural practices and artifacts. I think that this would be a beneficial sort of debate, for too often these days in the United States, at least, argument about theoretical discourses or approaches is carried on not in relation to particular sorts of cultural practices but as an abstract evaluation which often appeals to general theoretical and especially political consequences (1999: 341).

Bere aldetik, Spivakek ikasketa kulturalak diziplinarteko fokatze-esparruekin alderatzen ditu. Azken hauek Estatu Batuetan “*Area Studies*” deitzen dira, eta garrantzi gehiago zein zehaztasun zientifiko gehiago jasotzen dute:

OHARRAK

3 | Ella Shohatek eta Robert Stamem, honi buruz, zera adierazten dute, “independentziaren teoria”, “azpigarapenaren teoria” eta “munduko sistemen teoriak” gogoan hartu behar direla, azken batean hauxe uler dezagun: «un sistema global jerárquico controlado por los países capitalistas y sus corporaciones multinacionales generan simultáneamente la riqueza del Primer Mundo y la pobreza del Tercer Mundo, que vienen a ser las dos caras de una misma moneda» (36).

Academic «Cultural Studies», as a metropolitan phenomenon originating on the radical fringes of national language departments, opposes this with no more than metropolitan language-based presentist and personalist political convictions, often with visibly foregone conclusions that cannot match the implicit political cunning of Area Studies at their best; and earns itself a reputation for «lack of rigor» as well as for politicizing the academy (8).

Zilegi da, beraz, ikerketa esparru desberdinen ekarpenaren garrantzia azpimarratzea, beste esparruekin eta diziplinekin duten harremanaren ikuspuntutik.

3. Mugak eta diziplinak

Análisis del discurso lanean, Michel Foucaultek, besteren artean, diskurtsoari etengabe jarraitzen dion ezaugarri mugatzaile eta baztertzalea deskribatzen du. Testu batetik edo diskurtso batetik hasita, beste testu batzuk, berriak eta desberdinak, sortzeko aukera ia infinitua dago; hala ere, baldintza hau agian ahantz daiteke, diskurtsoak beti daraman derrigortze printzipioa ahazten bada (38).

Beharrezkotzat jotzen dut, beraz, diziplinartekotasun berriztatuz hitz egitea. Eraitza objektiboak, emankorak eta batez ere beste elkarrizketei hasiera emateko prest dagoen diziplinartekotasunaz ari naiz, honela literatur eta ikasketa kulturalen fokatzeak aberastuz.

Peter Brooksen ustez, benetako diziplinartekotasuna da azterketa prozesua diziplinaren mugak zentzuak galtzen ditueneko puntuan dagoenean, azterketaren barne logikak muga horiek gainditzera bultzatzen duenean (102). Hala ere, garrantzizkoa da diziplinartekotasun hura aintzat hartzea, ukituko dituen beste diziplina horietako jakintza jaso edo sostengatzen duen heinean.

Estatu Batuetako testuinguruan, *Area Studies* delakoaren kontua aipatzean, Spivakek zalantzan jartzen du haien eta giza-zientzien artean ia existitzen ez den harremana. Bere ustez oraindik ez daude benetan erlazionaturik eta honek alde biak mugatzen ditu: literatura konparatuak ezin ditu mugak gainditu *Area Studies* hauek aldatu gabe, eta beste esparruekiko balizko diziplinartekotasuna, hala nola musika, filosofia, artearen historia eta abar, mugatua da.(7).

Egun, diziplina edo jakintza esparruak arlo zehatz eta guztiz mugatuetan egotea jasanezina da. Hau oso argi ikus dezakegu gure interesgunean, literatura konparatuaren jatorrian, hau jaio baitzen,

hain zuzen, filologia eta literatura nazionalen departamentuetako perspektiba desberdinekin harremanetan jartzeko eta integratzeko nahian.

Bere aldetik, kolonialismo osteko teoria delakoa literatura konparatua eta ikasketa kulturalen arteko topaleku garrantzizkoa da eta literatur ikerketei fokatzeko berria eskaini die, honetan, besteren artean, diziplinartekotasuna sartzen delarik, batez ere testu bidezko egiaztapena eta honi dagozkion azterketak burutzeko unean. Ekarpengarrantzizkoenetakoa, agian aipatze hau errepikapenaren errepikapena gerta daiteke, zera da, desberdintasunaren existentziari eta batez ere gaur egun arte sozialki eta kulturalki baztertu diren taldeei ematen zaien erreferentzia eta garrantzia.

Shohat eta Stam, bere aldetik, ez datoz bat “kolonialismo osteko” kontzeptua erabiltze honekin, egokiak iruditzen zaizkidan arrazoiak direla kausa: alde batetik kolonialismoaren kontrako teoria nazionalista gaindituta dagoela gaitzesten dute, baita aldi historiko bat ixten dela edo paradigma politiko bat gainditzeko dela (kolonialismoa desagertu eta “osteko” garai batez arituko bagina bezala); beste aldetik, hitza barreiatzen da, orokorrean Bigarren Gerra Mundialaren ostean askatasuna lortu zuten Hirugarren Munduko herrialdeei aplikatzen zaie, diasporaren prozesuetan erabiltzen da, “ukitutako” gizarte guztien ekoizpen literarioetan sartzen da, bai kolonizatzaileak bai kolonizatuak (Britainia Handia edo Estatu Batuak barne). Era beran, perspektiben esleipena zirriboratu eta orokortzen du, ez baitu argitzen diskurtsoa nori dagokion, kolonizatu ohiari, kolonizatzaile ohiari edo emigrante atzerriratuari; kronologiak ere txikiagotu eta erraztu egiten ditu, herrialde guztiak ez baitira momentu berean edo modu berean independizatu, ez du argitzen edo ez da heltzen mendekotasun era guztietara. Honela, “kolonialismo berria” edo “Independentziaren ostea” bezalako hitzak berreskuratzea proposatzen dute. Honez gain, zera azpimarratzen dute, hitz hau gutxitan erabiltzen dela Latinoamerika, Afrika edo Ekialde Hurbileko testuinguru intelektualetan (59-61).

Honetan jarrera eta teoria desberdin asko daude, ikerketa gaiei dagokienez eta jakintza esparru hauen arteko harremanei dagokienez, dikotomia antzeko bat; alde batetik literatura orokorrean praktika diskurtsibo edo kultural baten barruan jartzeko aldekoak daude, eta beste aldetik literatura alde batean eta beste kultur azterketak bestean jartzea proposatzen dutenak daude. Kontua da literatura beste edozein diskurtso bezala onartu behar den, diskurtso edo kultur praktika talde handiago batean, honek erreferentzia edo fokatzeko bezala ekin dezakeen, honen bidez beste azterketak burutze aldera, edo, besterik gabe, perspektiba horizonte zabalagoa irekitzen

zaion.

Even-Zoharrek aipatzen du “kulturaren ikerketa” antzeko zerbait, bertan literatura bera sartuko litzateke, honela, kulturaren testuinguruan daukan garrantzia aintzat hartuta, ikerketari ekarpen orokorra emango lioke; honela, zera izango litzateke posible:

integrar la investigación de la literatura en un marco más amplio, concretamente en una disciplina de investigación de la cultura, no a través de una reducción, sino totalmente al contrario: subrayando la función más distintiva y manifiesta de la literatura en la creación y en el mantenimiento de la sociedad a través de su cultura (1999: 35).

Riffaterre, bere aldetik, ez dago ados literatur ikerketak eta ikasketa kulturalak edo azterketak nahastearekin, baizik eta ikerketa gaien eta hauen helburuen “birbanaketa” batekin, honela beraien osagarritasuna eta definizio berak zehazte aldera (67).

Modu berean, Cullerrek zera baieztatzen du, literatura konparatua ezin dela elkartu ikasketa kulturalekin, hauek literatura nazionalen departamentuetako partaideak direlako, nolabaiteko japoniar ikerketak, frantses ikerketak e.a. bihurtuko zirelakoan, orokorrean ikasketa kultural nazionaletan arituko ziren, literatura konparatuari haren literatur helburu bereziak utziz. Honela, posiblea litzateke literatura konparatua definitzea, ikasketa kultural “nazionalen” aldean (1995: 119-120).

Baina, Spivakek dioenez, literatura konparatuaren eta ikerketa esparru hauen arteko loturak ikuspegi politiko berria izan behar du, literatur azterketan parte hartzen duten esparruek elkarri eragitea baimenduko duelakoan:

a simple splicing of Comp. Lit. and Cultural Studies/multiculturalism will not work or will work only too well; same difference. A combination of Ethnic Studies and Area Studies bypasses the literary and the linguistic. What I am proposing is not a politicization of the discipline. We are in politics. I am proposing an attempt to depoliticize in order to move away from a politics of hostility, fear, and half solutions (4).

Ukaezina da, beraz, kultur praktika baten ikerketa burutzea antzua eta sostengaezina dela, literatura izan ala ez, alde soziala, politikoa eta ekonomikoa aintzat hartu gabe. Diziplinartekotasunaren planteamendu berriaz eta agerpen kritikoaren lekuaz ari naizenean zera esan nahi dut, ikerketa hura aberastu dezaketen jarrera desberdinak birplanteatu eta birbaloratu behar direla. Raymond Williamsen iritziz, adibide bat aipatzearen, aspektu sozio-

ekonomikoa eta marxismoaren ekarpenak kulturatzat hartzen dugun horren tratamendu berezkoan sartzen dira.

Hi ha, doncs, una interacció [entre estructura y superestructura], però aquesta no es pot entendre positivament, a menys que sigui reconeguda la força organitzadora de l'element econòmic. Una teoria marxista de la cultura reconeixerà la diversitat i la complexitat, prendrà nota de la continuïtat en el canvi, deixarà un marge a l'atzar i a algunes autonomies limitades, però, amb aquestes reserves, prendrà els fets de l'estructura econòmica i les relacions socials subsegüents con la corda conductora de què una cultura és teixida; i és seguint-la que cal entendre una cultura. Això, que és més un subratllat que no pas una teoria compacta, és el que els marxistes del nostre segle han rebut de la seva tradició (401).

Grünerren iritziz, adibidez, Williams edo Hallen ostean, ikasketa kulturek, batez ere Estatu Batuetako instituzioetara heldu zirenean, lotura politiko guztiak galdu zituzten, bereziki menpeko, baztertu eta zanpatuen taldeei dagokienez (27-28).

Beraz, bada, diziplina desberdinen elkartze eta inplikazio batetik hasita, nahitaezkoa da osagai ekonomikoaren birbaloratzea, baita politiko-sozialarena ere, kultur ikerketa edo azterketa abiatzerako momentuan.

4. Kultur aniztasunaren birbaliopen baterantz

«We must take the languages of the Southern Hemisphere as active cultural media rather than as objects of cultural study by the sanctioned ignorance of the metropolitan migrant».

Gayatri Chakravorty Spivak⁴

«Can the aim of freedom of knowledge be the simple inversion of the relation of oppressor and oppressed, centre and periphery, negative image and positive image?»

Homi Bhabha⁵

Literatur ikerketaren (ikasketa kulturala, orokorrean) proposamenaren orientabideko ardatz nagusiaren betebeharra egin lezakeen kultur aniztasunaren ideia batetik hastea gustatuko litzaidake, agerpen kritikoaren lekua eta helburuak aintzat hartuz eta argituz.

Hemendik aurrera, azpimarratu behar dut, “Kultur aniztasuna” hitza erabiliko dut Shohatek eta Stamek erabiltzen duten zentzu berean:

OHARRAK

4 | SPIVAK, G. C. (2003): *Death of a Discipline*, New York: Columbia University Press, 9.

5 | BHABHA, H. (2004): *The Location of Culture*, London & New York: Routledge, 28.

Sólo el reconocimiento de la inercia del legado colonialista y del papel crucial de los medios de comunicación en su prolongación puede explicar la necesidad de un llamamiento al multiculturalismo. Para nosotros, el multiculturalismo significa ver la historia del mundo y la vida social contemporánea desde la perspectiva de la igualdad radical de los pueblos en estatus, potencial y derechos. El multiculturalismo descoloniza la representación no sólo en cuanto a artefactos culturales – cánones literarios, piezas de museo, tipos de cine–, sino también desde el punto de vista de las relaciones de poder entre comunidades (24)⁶.

OHARRAK

6 | En *Multiculturalismo, cine y medios de comunicación. Crítica del pensamiento eurocéntrico* lanean Shohatek eta Stamek, orokorrean zera ikertzea proposatzen dute, «las oportunidades que se abren ante una educación audiovisual multicultural y antieurocéntrica» (29).

Gainera, nire ustez “Kultur aniztasunerako dei” honi gehitu behar zaio jadanik aipatu den “Diziplinartekotasunerako dei” nahitaezkoa eta berriztatua, honen bidez beste testu eta testuinguruetarako hurbilpena baimenduko lukeena, Said, Spivak eta Shohat eta Stamek eskatzen duten zehaztasun eta jakintza akademiko, linguistiko eta historiko batez.

Francesca Nerik, kolonialismo osteko teoriaren zenbait planteamendu aztertzean, kultur aniztasunaren ezaugarri nabarmenetakoak azaltzen ditu:

el movimiento que ha cuestionado la formación del canon [...] nos ha enseñado que las obras que siempre hemos considerado como portadoras de valores fundamentales e inatacables, aparecían así porque nos confirmaban en nuestros valores, reflejando las creencias de nuestro mundo y nuestra sociedad; además, la consideración que se les había otorgado a lo largo del tiempo las hacía prestigiosas a nuestros ojos [...] si un texto que nosotros consideramos canónico expresa juicios contrarios a las opiniones generales difundidas en el mundo contemporáneo, intentaremos «salvar el texto», desplazando la atención sobre características formales o estructurales que nos confirmen en nuestra opinión de que se trata de una obra maestra, e imputando los «defectos» de la obra al contexto o al período en que se escribió. Para el multiculturalismo, en cambio, el contenido ideológico de la obra debe ser explicitado siempre y, si es necesario, condenado, aunque a la obra se le siga reconociendo su valor expresivo o su papel innovador de las formas literarias (395).

Alabaina, puntu honetan Žižek-ek kultur aniztasunaren kontzeptuari egin zion kritika berreskuratu behar dugu:

El multiculturalismo es una forma de racismo negada, invertida, autorreferencial, un «racismo con distancia»: «respeta» la identidad del Otro, concibiendo a éste como una comunidad «auténtica» cerrada, hacia la cual él, el multiculturalista, mantiene una distancia que se hace posible gracias a su posición universal privilegiada. El multiculturalismo es un racismo que vacía su posición de todo contenido positivo (el multiculturalismo no es directamente racista, no pone al Otro los valores «particulares» de su propia cultura), pero igualmente mantiene esta posición como un privilegiado «punto vacío de universalidad», dese el cual uno puede apreciar (y despreciar) adecuadamente las otras culturas particulares: el respeto multiculturalista por la especificidad del Otro es precisamente la forma de reafirmar la propia superioridad (172).

Shohatek eta Stamek zehazten dute: kontzeptuak badauka zentzu polisemikoa, hainbat modutan eztabaidatu eta ulertzen dela. Hala ere, teoriarari hauen aburuz, kultur aniztasuna hitzak ez du inolako “muinik”, alderantziz, “eztabaida” bat adierazten du. Beraz, bada kritika bat eta erantzukizun garrantzitsu bat ere bai. Boterearen desberdintasunak berez zatiketa ugari sortzen dituenek, kultur aniztasunak badakar, edo saiatzen da ekartzen, beste gauza askoren artean, berdintasunaren ikuspegi bat (68-69). Kritiko hauentzat, gainera, kultur aniztasunak beti eurozentrismoarekiko kritika batekin joan behar du (328).

Ezinezkoa gertatzen da aurrera jarraitzea Saidek eta Even-Zoharrek adierazi zutena kontuan hartu gabe, literatur idazlanen ikerketa edo irakurketa ezin da gauzatu, kokatzen diren testuinguru ideologikoetatik at:

Hay que liberarse de la identificación automática [...] de la literatura con un «valor» positivo, estético (en el sentido de tener validez atemporal) o de otro tipo, y con la idea popular de que es portadora de una verdad, auténtica o profunda –más allá de lo corriente–, acerca del mundo. Es precisamente sobre este conjunto e *doxa* que está basada actualmente la reputación de la literatura. Pero, al tratarse de una base que depende de las relaciones de poder, podría derrumbarse de un día a otro, y hacer que el grupo literario entero se convirtiera en irrelevante y marginal (Even-Zohar, 1999: 35).

Hala ere, beharrezkoa da gogoraraztea, Hallek aipatzen duen bezala, jatorri desberdinetatik datozen kontraesan sozialak daudela, eta hauek, orokorrean, zenbait praktika kulturalak ekar zitezkeen baldintza edo ondorio historiko-sozialak oztopatzen dituztela, berez ez dira beti leku berean agertzen eta ez dituzte beti emaitza berdinak ekartzen (28).

Ikasketa kulturaletatik eta batez ere kolonialismo ondoko teorialatik sortu diren interesek, adierazpenek eta praktikek, nolabait esatearren, baita aldirietako hizkuntzak eta Hirugarren eta Laugarren deritzen mundukoak ere, aztertzeke eta “berreskuratzeko”, kultur

adierazpenen horizonteko ikerketan abiapuntu bezala eragin behar dute, horretan jarrera eurozentrikoak kritikatzeko jarraitu behar delarik. Nire interesean, berriz, jarrera eta kritika eurozentrikoak kritikatzeko gain, badago literatur azterketa gauzatzean ahazten diren zenbait zirkunstantzia berreskuratzea, hau da, boterearen harremanak edo zenbait ideologiaren indartzea, egun globalizazioak eta neokolonialismoak agintzen duen testuinguru batean eragiten jarrai dezaten.

Saidek zera adierazi du:

Según ha dicho algún crítico por ahí, las naciones mismas *son* narraciones. El poder para narrar, o para impedir que otros relatos se formen y emerjan en su lugar, es muy importante para la cultura y para el imperialismo, y constituye uno de los principales vínculos entre ambos. Más importante aún: los grandes relatos de emancipación e ilustración movilizaron a los pueblos en el mundo colonial para alzarse contra la sujeción del imperio y desprenderse de ella (13)⁷,

honek zuzenean Foucaultengana eta diskurtsoetan dauden baztertze sistemetara garamatza (25).

Burutu behar den betebeharrak nagusia zera da, azterketa zehatza eta zurrina gauzatu behar da, bai testuetan, bai menpekotasun diskurtsoetan: Hallen ustez, burutu behar den planteamendu berria argi dago, berez

las categorías étnicas y raciales, aún hoy día, siguen siendo las formas a través de las cuales se «viven» las estructuras de dominación y explotación. En ese sentido, los discursos tienen la función de «reproducir las relaciones sociales de la producción». [...] El mundo no está limpiamente dividido dentro de sus categorías sociales/naturales, ni las categorías ideológicas elaboran necesariamente sus propios modos «apropiados» de conciencia (56).

Hemen Mieke Balek eta ASCA (Amsterdam School for Cultural Analysis) eskolako kritiko sortzaile talde batek Holandan osatutako proposamen interesgarri eta berriztatzailea azpimarratu nahi nuke, haien “Ikasketa kulturaletako”⁸ kontzeptua azaldu zutenean, benetako diziplinatzaile hartu zutelarik. Hauxe da, bada, proposamen irekia, zenbait praktika diskurtsibo edota kultural, baztertu ordez, bereganatzen ditu, baita “kultur jokabideari” dagokion guztia ere, ez *per se* kulturari dagokiona. Diziplinartekotasuna, beraz, proposamenaren osagai funtsezkoa da, baita historiako aurreiritzi isilen problematizazio bat ere; era berean, garrantzi handia ematen diote praktika hauetako diskurtsoa edo azterketa sortzen den lekuari, lehenaldia orainaldiko zati funtsezkotzat hartuta, hau da, «the social and cultural present from which we look, and look back, at the objects

OHARRAK

7 | IKusi *Cultura e imperialismo* de Edward Said «sobre el papel privilegiado de la cultura en la experiencia imperial moderna» (38).

8 | IKusi BAL, M. (1999): *The Practice of Cultural Analysis. Exposing Interdisciplinary Interpretation*, Stanford: Stanford University Press. Ascako helburu nagusietako bat, ikerketa zehatzen bidez, diziplinartekotasunaren benetako eraginkortasuna frogatzea da, ikerketa “gaia” delakoari “subjektuaren” papera emanez, honela honek parte hartze zuzena dauka ikuspegi pedagogikoen eraikuntzan.

that are always already of the past, objects that we take to define our present culture» (1).

Azalpen honetan azpimarratu nahi dudana asmo nagusietako bat, lan honetan benetan garrantzi handikoa, honela laburbiltzen dute Shohat eta Stamek: «la cuestión es simplemente convertirse en lectores de prácticas culturales que aprecian los matices artísticos y que están bien informados históricamente» (Shohat eta Stam, 26). Testua, tresna, diskurtsoa eta historia eta, batez ere, haien arteko tirabirak, praktika hauetako azterketetan landu behar dira: nola eragiten dioten ikusleari eta honek irakurketa hura nola bereganatzen eta behatzen duen (320).

Alabaina, egia da ia ezinezko gertatzen dela testu edo kultur praktika batetik ideologia banatzea. Monegalek, Terry Eagletonen arauari jarraituz, zera adierazten du:

Cuando Terry Eagleton dice que «la literatura, en el sentido de la palabra que hemos heredado, es una ideología» [...] está llamando la atención sobre el hecho de que ni la delimitación del objeto ni el modo de tratarlo vienen dados por su naturaleza intrínseca, sino que se han ido construyendo históricamente. Tanto los textos seleccionados para ocupar la categoría de literatura como el uso que se hace de ellos cambia según las culturas y el momento histórico. Y si leemos los textos considerados literarios de una determinada manera es porque existen instituciones —de todo tipo y no sólo las educativas— que nos enseñan a hacerlo así (280).

Testuak lantzeko, eta hauen artean zeintzuk diren literarioak eta zeintzuk ez zehazteko moduen bilakaera dela eta, hurbilpen historiko eta sozial batek ikuspegi globalagoak eta emankorrak eman diezazkiguke. Eta goi mailako eta behe mailako kulturen arteko muga zehaztea zaila denez, biek beren burua bestearekiko gaitzespenean definitzen dute eta (Easthope, 77), nahitaezkoa da, lehenbizi, guztiak kategoria antzeko batean biltzea, nolabait izendatzearren, landu eta bereizteko aukera izan dezagun, jarraitzen eta jarraitu diren lerroak ulertzeko gai izan gaitzen, kulturak banatzeko eta sailkatzeko.

Cultura e imperialismo lanaren puntu nagusietako bat, hain zuzen, zera da, kritikoak, sarritan idazle klasikoak aztertzen dituenetan, haien ideologiak baztertzen dituela (batez ere kolonialismoa, arrazismoa eta abarrez ari denean), kulturatik urrunera eramaten dituela, eta kultura benetan dagokien lekua da, kulturen idazlana aintzat hartzen da (Said, 14).

Kultura / testuinguru ideologikoa bereizketa, lehena zerbait goitiar eta gorentzat hartzen duena, baldintza historiko-sozialekin harremanik ez duena, badirudi orain lekuz kanpo dagoela. Hala ere, kontuan

hartu behar dugu azterketa hau ere ez dela azkarregi desbideratu behar, helburuak alde batera ahaztuz.

Literatura eta boterea, nazioa, nortasunaren arteko harremana, egun eztaba da: literaturaren ikuspegia, “ondasuna bezala”, dio Even-Zoharrek, funtsezkoa da,

[los cuales] llegan a ennoblecer y consolidar el sentimiento de identidad y bienestar de grandes colectivos. Además, la posesión de tales bienes se presenta –a través de la propagación por parte de quienes tienen interés en la creación o el mantenimiento de la entidad colectiva– como un signo de comunidad y riqueza compartida (1999: 30-31).

Literatura, baita zenbait kultur adierazpen ere, “nortasun iturria” da ere bai (Said, 14).

Nazioa / eskualdea bereizketa literatura konparatuan osatzen hasten den modu bat, adibidez, “nazioaren” kontzeptu beraren desorekatzearekin gauzatzen da, frantsesaren, alemanaren, ingelesaren, gaztelaniaren, portugesearen erabilpena muga nazionaletan sartuz (Spivak, 9).

Baina, noraino kokatu behar da, edo ez, idazlana testuinguruan? Nola bereiztu iruzkin politiko baten girotzea edo ezaugarriak? «How far should literature be read as sociological evidence?» (Spivak, 17). Testuinguruari buruzko eta praktikak eta diskurtsoak osatzeko erabiltzen diren ezaugarri desberdinei buruzko jakintza zehatzak, eleaniztasunari atek irekiz, ertz historiko-sozialak nabarituz irakurleek goza ditzaten baimenduko du.

Wellekentzat argi dago, literatur ikerketa barruan, «la teoría, la crítica y la historia cooperan para llevar a cabo su tarea central: la descripción, interpretación y valoración de una obra de arte o de cualquier grupo de obras de arte» (85). Hemen sartzen da kritikoak praktika hauek burutzeko hartu behar duen diziplinarteko rola, direla zinemako testuak, filosofikoak zein literarioak.

Beste alde batetik, guztiz funtsezkoa da aldaketarako eskaera erakundean sortu eta erakundetik etortzea, besteen artean Spivakek eta Bernheimerrek eskatzen duten bezala. Kritikoaren eta irakaslearen betebeharra funtsezkoa da literatura konparatuko ikasle berriari aurre egin edo azalpena ematean. *The Bernheimer Report, 1993. Comparative Literature at the Turn of the Century* lanean zenbait jarraibide sustatzen dira, baita elkarrizketa hau ikasgeletan eta fakultateetan⁹ gauzatzeko garrantzia ere, oraindik unibertsitatean presente dagoen esparru utopikoa, bertan fenomeno hauek ikertu eta eztabaidatzen direlarik (Said, 31).

OHARRAK

9 | Ikusi BERNHEIMER, C. (1995): *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*, Baltimore: John Hopkins University Press, Estatu Batuetako literatura eta giza departamentuetan egindako proposamen eta eztabaidak direla eta.

Egia da aurreko honek guztiak galdera berritara eramaten gaituela, fronte eta interes berriei aurre egitean. Francesca Nerik, bere aldetik, zera planteatzen du:

si la escuela italiana no promoviera, por razones políticas, el conocimiento de la tradición literaria nacional, ¿cuántos italianos leerían por su placer personal *I promessi sposi* (*Los novios*)? Pero, por otra parte, si se eliminara de los programas obras como esta novela de Manzoni, ¿cómo sería reconocible la literatura italiana? ¿Qué se enseñaría en las escuelas y las universidades? ¿De dónde éstas obtendrían su prestigio? ¿Qué se guardaría en las bibliotecas? (393).

Hemen nabarmentzen den kontua ez da idazlan bat edo beste aukeratzen den ala ez, baizik eta haren ikerketa nola hasi eta planteatu. Ikerketarako gaiaren hautaketa esparru akademikoan murrizten da, honek literatur edo kultur kanonarekin erlazionatuta dauden irizpideak eta proposamenak zabaldu nahi dituelarik, bai “klasikoak” bai herrikoiak, bai masa kulturetakoak deritzen testuetan.

Cullerrek, ASCA elkarteko kidea, honela deskribatzen du Holandako eskola egoera, argigarri gerta dakigukeena: «in the Netherlands [...] the teaching of literature in secondary schools has been abandoned for ten years now (teachers are free to use whatever cultural materials they wish), so that literary studies may not be the orthodoxy against which cultural studies defines itself» (1999: 337).

Saidek, adibidez, zera adierazten du, Estatu Batuetako, Frantziako eta Indiako ikasleei beren herrialdeko klasikoak, besteen gainetik, irakurtzen eta baloratzen irakatsi zaiela, sarri askotan modu akritiko batean. Hala eta guztiz ere, errealitate sozial eztaba daezina den zirkunstantzia hau gaitzetsi baino, egite hau ezagutu eta aintzat hartzeak idazlan beraren irakurketa eta ulermena aberastuko dituela suposatzen du (14-15). Ikerketa zabala, eleaniztasuna, kultur aniztasuna, baita (hizkuntza, erlijioa, arraza eta sexuaren) “desberdinasuna” ere, hauexek dira erakundeetan eta departamentu akademikoetan lagundu behar duten lanabesak, “atzerriko hizkuntzak” bezalako izendapenak ezabatuz, eta “hizkuntza modernoak” (*modern languages*) bezalakoak hartuz, Mary Louise Prattek azpimarratzen duen bezala (64).

Bere aldetik, Bhabharen iritziz, kritikoaren funtzioa argia da: «to fully realize, and take responsibility for, the unspoken, unrepresented pasts that haunt the historical present. Our task remains, however, to show how historical agency is transformed through the signifying process» (18). Hemen sartzen dira praktika hauek “mantentzeko” interesa eta jarrera erabakigarria.

Shohatek eta Stamek, beren aldetik, *Multiculturalismo, cine y medios de comunicación. Crítica del pensamiento eurocéntrico* lanean, Hirugarren eta Laugarren Mundutik heltzen diren zenbait kultur praktikaren azterketa bikaina eta panorama betea osatzen dute. Eurozentrismoaren kritika huts batetik harago joanda, haien ustez «políticamente retrógrada [...] estéticamente rancia, trasnochada, sin chispa e infructuosa», entablan un estudio de distintas prácticas «alternativas» (29), zera burutzen dute, zentzu zorrotzean, «una doble operación de crítica y de celebración, de desmantelamiento y de reedificación, de crítica de tendencias eurocéntricas dentro del discurso dominante a la vez que celebramos el utopismo trasgresor de textos y prácticas multiculturales», eta zera proposatzen dute «una actitud positivamente depredadora que abarque potencialidades educativas y estéticas en una gran variedad de prácticas culturales, y que encuentre en ellas las semillas de subversión que puedan florecer en un contexto alterado» (30).

Beste gauza askoren artean, egile hauek gehienek kultur adierazpen ugarietako dagokien lekua birbaloratu eta birplanteatu behar dela uste dute, batez ere kulturaren lurraldetik, nolabait, mugitu arazi dituzten horiek:

En un momento en el que los *grand récits* de Occidente se han dicho y se han repetido hasta la saciedad, cuando una cierta posmodernidad (la de Lyotard) habla de un «final» de las metanarrativas y cuando Fukuyama habla del «fin de la historia», nos debemos preguntar: ¿de quién o quiénes son exactamente esa narrativa y esa historia de las que se dicen que han «terminado»? Es posible que la Europa dominante haya empezado a agotar su repertorio estratégico de historias, pero la gente del Tercer Mundo, las «minorías» del Primer Mundo, las mujeres y los homosexuales y las lesbianas sólo acaban de empezar a contar y a deconstruir las suyas (Shohat y Stam, 249).

Teoria eta praktikaren arteko dikotomiari ekitean, Bhabhak idazketa politikoaren era desberdinak azaltzen ditu, hauen ondorioak teoria eta praktikaren artean banatzen direnean iluntzen direlarik. Bai erakunde ekintzaile batek, bai testu teoriko ideologikoak sortzen dituzten diskurtsoek erreferentziako objektuak, islatu baino, ekoizten dituzte. Bion arteko desberdintasuna haien ezaugarri estrategikoetan datza: diskurtso ekintzaileak antolatze eta azaltze helburu zehatza dauka, gertaerarekin lotua; diskurtso teoriko ideologikoa, berriz, ekiteko eskubideaz informatzen duten printzipio eta ideia politiko errotuekin bat dator. Azkenak ez du lehena justifikatzen, eta ez dator, nahitaez, honen aurretik. Bata bestearen ondoan existitzen dira, bestea posiblea izan dadin baimenduz. Bhabhari interesatzen zaio, zentzu honetan, “parte hartze ideologikoaren” prozesua (Hallek berrartzen duena), politika praktikan irudikatzeko edo (imajinatze)

rola deskribatzen duena (32).

5. Ondorio gisa

Literatura konparatuaren barruan aipatu berri diren jarrera batzuk birdiseinatzeko beharra kontuan hartzen badugu, zeregin honetan aurrerapen gehiago eta lorpen gehiago eskuratzea posiblea izango da. Aurrean zenbait helburu eta ikuspegi dituela, diziplina jomuga hauetako batzuk lortzearen hurbilago egongo da.

Welleken iritziz, literatura konparatuaren jomuga nagusietako bat zera da, «encontrar el modo de reintegrarse a la gran corriente de la investigación y la crítica literaria contemporáneas» (85-86). Bere aldetik, Spivakentzat funtsezkoa da jakintza arlo desberdinekiko harremanak zehaztea, esaterakogizazientziak (batez ere baztertutako literaturak zaindu eta garatzeari dagokionean), “bestearen begietan” definizioa bilatuz, testuan agertzen den bezalaxe (25).

Zentzu honetan, argigarriak eta adierazgarriak dira Spivakek edo Bhabhak egindako literatur azterketak, zenbait aipatzearen, oso egokiak baitira azalpen honetan zehar aipatu diren hainbat konturi dagokien kontzeptzio desberdinak azal ditzaten. Literatur azterketak ematen duen aukerak, bai egungo idazlanekin, bai aurrekoekin, zera baimentzen du, kolektibotasuna, nortasuna edo kultura bera bezalako kontzeptuen arteko elkarriketa sortzea eta aspektu honetan paregabea da. Spivaken ustez, literatura konparatua fikzioaren botereaz probetxua hartzen saiatuko da, *Area Studies* eta giza diziplinetara hurbiltzen den guztietan (49).

Garrantzizkoa da zera nabarmentzea, ikerketa gaia gora behera, literaturakonparatuabetisaia tukodabere irizpideak eta proposamenak hedatzen, literaturaz ulertzen dugunaren etengabeko bilakaera aintzat hartuta, berez «para que haya disciplina es necesario que haya posibilidad de formular, de formular indefinidamente nuevas proposiciones» (Foucault, 33). Bitartean, kulturari eta haren praktika desberdinei baliabide eta fokatzeko funtsezkoak ekartzen jarraituko du.

Literatura beste praktika diskurtsiboa baino ez dela aipatzea ez da, Bernheimerrek ondo zehazten duenez, literaturaren berezko izaerari egindako eraso, alderantziz, literatura historia barruan jartzen du, testuinguruan kokatzen du. Beraz, nahitaezkoa da betiko literatura eta literarioaren kontzeptua etengabe zalantzan jartzen eta birbaloratzen jarraitzea.

Munduko literaturen ikerketa (*world literature*) izan daiteke kulturek beren burua ezagutzen duten moduen ikerketa, “besteengan” sortzen duten islan, migranteen, kolonizatuen edo errefuxiatu politikoen nazioaz gaineko istorioak ikertzeko aukera ematen du, baita mugetako baldintzak (Bhabha, 17) edo «erresistentziarako praktikak» ere (Shohat eta Stam, 251). Azpimarra daiteke, era berean, Bestearen irudikapena ez ezik, harekiko elkarlana ere aztertu beharra (Shohat eta Stam, 55).

Honek harira dakar Easthopek adierazten duena, «different readings within different contexts of reading» (21) aipatzen duenean, hau da, hainbat ikerketaren arteko desberdintasunak ikusteko gaitasuna eta kultur praktikak edo testuak aztertzeko erak, haien jatorria, testuingurua, lehenaldia kontuan hartuz.

Baina aipatzen dudana birplanteamendu orokor hori soilik gauzatu daiteke azalpen berri baten bidez, teoria eta praktikaren arteko harremana martxan jarritz. Bi esparruak berrituz eta etengabe aztertu eta berrosatu behar dira. Hau dela eta, *Multiculturalismo, cine y medios de comunicación. Crítica del pensamiento eurocéntrico* obran egindako lana eredugarri eta adoregarri gertatzen da.

Hallek, bere aldetik, oso ondo deskribatzen du esanahian eta konnotazioan hitz batek eman dezakeen aldaketa, talde berezi batek hala planteatzen duenean. “Beltza” hitza jartzen du adibidetzat, testuinguru sozial zehatz batean, Jamaikan, azaltzen du nola, ekintzaren bidez, lehen zerbait negatibo eta ilun esan nahi zuen kontzeptu honek, orain badarama esanahi berria, kultura honetarako positiboa:

Una cadena ideológica concreta se convierte en punto de conflicto, no sólo cuando las personas intentan destituir, romperla o impugnarla por medio de su suplantación por algún otro conjunto de términos alternativos totalmente nuevos, sino también cuando interrumpen el campo ideológico para transformar su significado por medio de un cambio o rearticulación de sus asociaciones, por ejemplo, desde lo negativo a lo positivo (58)¹⁰.

Azkenik, amaitzeko, gustatuko litzaidake Spivakek pasarte argigarri eta estimagarri honetan azaldu duen beste ideia bat ekartzea:

We cannot not try to open up, from the inside, the colonialism of European national language-based Comparative Literature and the Cold War format of Area Studies, and infect history and anthropology with the «other» as producer of knowledge. From the inside, acknowledging complicity. No accusations. No excuses. Rather, learning the protocol of those disciplines, turning them around, laboriously, not only by building institutional bridges but also by persistent curricular interventions. The most difficult thing here is to resist mere appropriation by the dominant

OHARRAK

10 | «En la revolución cultural, que barrió Jamaica a finales de los años sesenta y en los setenta, por primera vez las personas reconocieron y aceptaron su herencia negra-esclava-africana. Y en ese momento, cuando el fulcro o centro de gravedad de la sociedad modificó su postura con respecto a “las raíces”, a la vida y a la experiencia común de las clases inferiores negras urbanas y rurales, como representantes de la esencia cultural de “lo jamaicano”, el término “negro” quedó refundado como su opuesto (éste fue el momento de radicalización política, de movilización de masas, de solidaridad con luchas negras de liberación en cualquier lugar del mundo, de los “hermanos del alma” y del soul, tanto como del *reggae*, Bob Marley y el movimiento *rasta*). El término “negro” se convirtió en el punto para la reconstrucción de la “unidad”, del reconocimiento positivo de la “experiencia negra”. También se convirtió en el momento de la constitución de un *nuevo* sujeto colectivo: “las masas negras combatientes”. Esta transformación en el significado, en la posición y en la referencia de la palabra “negro”, no fue ni el resultado, ni el reflejo de la revolución cultural negra en Jamaica de este período. Fue una de las vías a nivel de las cuales se *constituyeron* esos nuevos sujetos. Las personas (los individuos concretos) siempre habían estado allí. Pero aparecían por primera vez como sujetos-en-lucha por una nueva época de la historia. La ideología, a través de una categoría antigua, fue constitutiva de su formación contraria [...] Cuando los movimientos sociales desarrollan un conflicto alrededor de un programa determinado, sucede que aquellos significados que

(10-11).

Konparatistaren lanari dagokio, beraz, gure diziplinaren berrosatze eta birplanteatzea, Besteen ahotsak sartuko diren testuinguru batean, erakundeen “zubi” horiek baliagarriak izan dakizkigun, ez soilik bozeramaile bezala, baita zintzotasunekin kultur praktika desberdinak “irakurtzeko” aukera emango diguten baliabideak berrixtura ditzagun ere.

OHARRAK

parecían haber sido fijados para siempre empiezan a perder sus amarres [...] Porque el término “negro” en otro tiempo significó todo aquello que menos se respetaba, puede ahora ser afirmado como “bello” como la base de una identidad social positiva, la cual requiere y suscita respeto entre nosotros mismos» (59-60).

Bibliografía

- BAL, M. (1999): «Introduction» en Bal, M. (ed.), *The Practice of Cultural Analysis*. Exposing Interdisciplinary Interpretation, Stanford: Stanford University Press, 1-14.
- BERNHEIMER, C. (1995): *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*, Baltimore: John Hopkins University Press.
- BHABHA, H. (2004): *The Location of Culture*, London & New York: Routledge.
- BROOKS, P. (1995): «Must we Apologize?», en Bernheimer, C. (ed.), *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*, Baltimore: John Hopkins University Press, 97-106.
- CULLER, J. (1995): «Comparative Literature, at last!», en Bernheimer, C. (ed.), *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*, Baltimore: John Hopkins University Press, 119-121.
- CULLER, J. (1999): «What is Cultural Studies?», en Bal, M. (ed.), *The Practice of Cultural Analysis*. Exposing Interdisciplinary Interpretation, Stanford: Stanford University Press, 335-347.
- EASTHOPE, A. (1991): *Literary into Cultural Studies*, London: Routledge.
- EVEN-ZOHAR, I. (1994): «La función de la literatura en la creación de las naciones de Europa», en Villanueva, D. (comp.), *Avances en Teoría de la literatura*, Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela, 357-374.
- EVEN-ZOHAR, I. (1999): «La literatura como bienes y como herramientas», en Monegal, A., Bou, E. y Villanueva, D. (ed.), *Sin fronteras. Ensayos de Literatura Comparada en homenaje a Claudio Guillén*, Madrid: Castalia, 27-36.
- FOUCAULT, M. (2008): *El orden del discurso*, Barcelona: Tusquets.
- GRÜNER, E. (2005): «Introducción. El retorno de la teoría crítica de la cultura: una introducción alegórica a Jameson y Žižek», en Grüner, E. (comp.), *Estudios culturales. Reflexiones sobre el multiculturalismo*, Buenos Aires: Paidós, 11-64.
- HALL, S. (1998): «Significado, representación, ideología: Althusser y los debates postestructuralistas» en Curran, J., Morley, D. y Walkerdine, V. (comp.), *Estudios culturales y comunicación. Análisis, producción y consumo cultural de las políticas de identidad y el posmodernismo*, Barcelona: Paidós, 27-61.
- MATTELART, A. & NEVEU, É. (2004): *Introducción a los estudios culturales*, Barcelona: Paidós.
- MONEGAL, A. (2006): «La Literatura Comparada en tiempos de revolución» en VV.AA. (comp.), *Mil Seiscientos Dieciséis*, Madrid: Biblioteca Nueva, vol. XI, 279-288.
- MONEGAL, A. y BOU, E. (1999): «Literatura sin fronteras» en Monegal, A., Bou, E. y Villanueva, D. (ed.), *Sin fronteras. Ensayos de Literatura Comparada en homenaje a Claudio Guillén*, Madrid: Castalia, 7-11.
- NERI, F. (2002): «Multiculturalismo, estudios poscoloniales y descolonización», en Gnisci, A. (ed.), *Introducción a la literatura comparada*, Barcelona: Crítica, 391-439.
- PRATT, M. L. (1995): «Comparative Literature and Global Citizenship», en Bernheimer, C. (ed.), *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*, Baltimore: John Hopkins University Press, 58-65.
- RIFFATERRE, M. (1995): «On the Complementarity of Comparative Literature and Cultural Studies», en Bernheimer, C. (ed.), *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*, Baltimore: John Hopkins University Press, 66-73.
- SAID, E. (2004): *Cultura e imperialismo*, Barcelona: Anagrama.
- SAUSSY, H. (2006): «Exquisite Cadavers Stitched from Fresh Nightmares. Of Memes, Hives, and Selfish Genes», en SAUSSY, H. (ed.), *Comparative Literature in an Age of Globalization*, Baltimore: John Hopkins University Press, 3-42.

- SHOHAT, E. y STAM, R. (2002): *Multiculturalismo, cine y medios de comunicación. Crítica del pensamiento eurocéntrico*, Barcelona: Paidós.
- SPIVAK, G. C. (2003): *Death of a Discipline*, New York: Columbia University Press.
- WELLEK, R. (1998): «La crisis de la literatura comparada» en Vega, M. J. (comp.), *La literatura comparada: principios y métodos*, Madrid: Gredos, 79-88.
- WILLIAMS, R. (1974): *Cultura i societat*, Barcelona: Laia.
- ŽIŽEK, S. (2005): «Multiculturalismo o la lógica cultural del capitalismo multinacional», en Grüner, E. (int.), *Estudios culturales. Reflexiones sobre el multiculturalismo*, Buenos Aires: Paidós, 137-188.